

В. Д. Усатий – кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри лінгвометодики
та культури фахової мови
Житомирського державного університету
імені Івана Франка;

А. В. Усатий – кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дидактичної лінгвістики та
літературознавства
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

**Житомир та житомиряни в житті й творчості В. Шевчука
(краєзнавчий матеріал як джерело формування мовної особистості
майбутнього вчителя)**

Чимало видатних людей пов'язали своє життя з Житомиром і Житомирщиною. У галузі літератури у вінок слави земляків вплели імена Бориса Тена, В. Земляка, О. Довженка, Лесю Українку, М. Рильського та ін. Чільне місце серед них займає й Валерій Шевчук зі своїми морально-етичними й філософськими проблемами у творах. Дитяча пам'ять навечно закарбувала в собі ті місця, де був, граючись зі своїми однолітками, тих людей, під впливом яких формувався характер, погляди на життя, моральність. Це був Житомир – місце життя і миру, жита і благополуччя. Одного разу «пробудилася» свідомість майбутнього письменника, і він «почав цікавитися усім, що стосується рідного міста» [2, с. 39]. Автор наводить легенду про створення міста, як дружинник Житомир не захотів коритися русам, і пішов у Древлянську землю, лісисту, вільну, красиву, й оселився там. Лицар прагнув «загубитися серед лісів і незалежно жити, між вільного і нікому не підлеглого люду» [2, с. 39], ці риси своєї ментальності зберіг і надалі, про що свідчать історичні факти: події в Коростені, Любарі, Кодні. «Старий Житомир стояв на підземеллях», щоб захиститися від ворогів, котрі так часто спустошували його, але місто бажало «вижити і зберегтися» [2, с. 40]. «У замках склалися численні юридичні акти» українською діловою мовою [2, с. 40]. Тут жили поряд з українцями поляки, євреї, татари, німці, росіяни, особливо старовіри, чехи та ін.

Кілька фактів свідчать, що в патріархальній тиші житомирських вулиць могли з'явитися небуденні ідеї і тут жили по-дерзновенному сміливі люди: В. Короленко, І. Білик, М. Коцюбинський, Г. Мачтет, М. Тютківській, С. Гальченко, С. Бельський, М. Кудрицький, П. Абрамович та багато інших, що

своєю плідною працею в місті і своїм внеском у світову культуру прославляли Житомир. У цьому поліському місті працювали М. Гладкий, І. Кочерга, Б. Хомичевський (Борис Тен), М. Рильський, М. Зеров. Велична школа митців – Ю. Зарембський, Б. Лятошинський, В. Косенко, М. Скорульський, С. Ріхтер, З. Гайдай та інші.

«Любов до Житомира починається з відчуття рідного дому, двору, з любові до чарівних житомирських рік і їхніх незрівнянних долин..., до скель, <...> до пам'яток нашого минулого..., що в місті... знайдеться хтось тобі рідний і дорогий» [2, с. 39].

«Юрко побрався під Просиновську гору, а звідти рушив у глибину міста. Завернув на Малочуднівську і вийшов до Лермонтовської. Біля бульвару зупинився... <...> патруль завернув на Бульварну..., попрямував до Бердичівської [1, с. 9-10].

Автор захоплюється традиціями й побутом рідного краю, самими поліщуками. Він описує їхнє прагнення зробити своє життя насиченим різними багатствами й красою, бажання перетворити свою ділянку на естетичний оазис достатку й вишуканості: «Онде яблуні, що посадила мати, онде явір, а онде червонолиста вишня. Ту вишню вже садив він сам: не було в обійсті жодного дерева, якого б не торкалися колись їхні руки. Тільки прив'яла квіткова грядка під вікном була чужа... Мати сіяла квіти в іншому місці» [1, с. 17]. Такі бажання стимулюють людину творити красу і достаток, які в єдності одухотворяють людину.

Працьовитість дорослих викликала в дітей бажання бути схожими на них, наслідувати батьків чи допомагати їм: «Дрова Толька різав удвох з матір'ю... Перерізавши стовбур, мати з Толькою зупинилися, Стефа відносила колодку в сарай... Лоб його був зрошений, а очі збуджено й бадьоро поблискували» [1, с. 17].

Не лише житомиряни, а й власне Житомир викликає замилювання автора через дії його персонажів. Зокрема, в одному з епізодів автор говорить про героя твору Григорія, що «подався до Просиновської гори...». «Звідси відкривалася долина річки, сама річка була синя й блискуча, а кущі з того боку вже зовсім іржаві. <...> ще раз озирнувся, щоб помилуватися на ту долину, <...> рушив з дому, але не низом, а горою, через Малобердичівську і Малочуднівську. Прийшов по Пушкінській...» [1, с. 22].

Спостережливих не залишає байдужими й факт вигляду старих споруд міста. Це традиційні будівлі Житомира. «Вони вже позачиняли з того боку віконниці, просунули прогонич в отвір, з хати заклали у пройму прогонича по затичці. Сінешні двері замкнули на два засуви і дві зачіпки, і їхній дім перетворився у фортецю» [1, с. 23]. У пам'яті багатьох залишилася ще одна

особливість таких хат: «Кімната була півпідвальна, згори скупно сочилось світло...» [1, с. 38]. Уже дуже мало таких будинків залишилося в сучасному місті, але вони і є свідкам історії, історії архітектури.

Автора цікавило все в житті: і природа, і люди, і їхній побут – він добре обізнаний із кулінарією: «Ти от щодня вариш борщ і борщ, а борщі, знаєш, теж не однакові бувають. Є волинський, чернігівській, кубанський, київський – той із курки, – з потрухами, зелений, з сироватки, пісний з вушками й карасями» [1, с. 70]. Інша страва, яку так детально описує В. Шевчук, – це юхварка, – «проста їжа» [1, с. 75]. До неї входить картопля, туге тісто з води, соди і яєць, петрушка, цибуля.

Неодноразово зустрічаємо у творах опис вулиць обласного центру. Серед них найбільше повторюються такі назви вулиць: Пушкінська, Чуднівська, Кафедральний майдан, Просиновська, Млинова, Кафедральна, Перша Малинова, Островська.

«Мені впадають у вічі німотні горби Закам'янки: хати вздовж річки тануть у садках, і пливе довкола м'який спокій» [1, с. 88]. І якщо сьогодні відвідати цей куточок Житомира, то картина мало чим змінилася. Так само несе свої води Кам'янка, на берегах якої туляться в садах-чагарниках будиночки, маленькі хатки чи й малі маєтки. Письменнику дорогі ці місця його дитинства, з великою любов'ю він описує кожен закуток: «будинок Ланди...» з «масивними віконницями на вікнах і важезні двері на залізних завісах» [1, с. 88]. «Ось тут були колись єврейські лавочки. Онде бакалія Хайма Бертенштейна і Маїса Вайсмана..., булочна Овшія Гурвіца. Бася Ланда тримала тут винний погріб.... У цьому ж будинку Ланди була фабрика цигаркових гільз Нути Гальперина. Він любив прогулятися вулицею під руку з жінкою. Жінка була опасиста; як ішла, здавалося, що роздувається ковальський міх. Від неї пашило на три кроки, як від печі. Хайм Лайтер продавав тут корки» [1, с. 88].

Кожен опис, часто детальний, виказує повагу до співмешканців міста. Усі вони були знайомі, радо зустрічалися, ділилися новинами, допомагали один одному чи виручали за потреби. Лексика, яку використовує автор, відзначається позитивною емоційністю, співчуттям, повагою до людей.

«Вулиця була засипана крамничками... Всі були схожі одна на одну, а продавців теж не легко розрізнити. Бакалій було з десятків, дві булочні, в шістнадцятому номері, пам'ятаю, торгувала Дарія Жданова. Була біла, як сметана, й пухка» <1, с. 89> Галантерею тут тримав Борух Спектор – худий, як тріска, і весь час сякався. Був такий ще Камський «Гальванопластичні заклади Камського» <...> Ковбасних теж було кілька. Громадецький мав і ковбасню, й заводик... В нього забрали фабрику й магазин, і він ходив колоти свиней» [1, с. 89].

Лукавство як героїв, так і автора часто перегукується в гумористичних оповідях про житомирян, викликає добрий сміх, співчуття чи якесь внутрішнє блаженство.

«Свиня ...встала, хоч була вже обсмалена. Громадецький як побачив, то мало не зомлів..., підійшов до свині і як трісне її межі очі» [1, с. 89].

«Внизу біля нас був сироварний заводик. Він коптів, як потяг, а його хазяїн мав таке обличчя, що його треба було б день об'їжджати возом. «Бідує, – кпив батько.... Мед там варили чудовий. Борошном торгували Юдко Донцис і Меєр Курман, вони були настільки схожі поміж себе, що ніхто не міг їх розрізнити. В будинку Нудельмана Давид Табачник тримав взуттєву фабрику, а його приятель Йося Офельгенден – взуттєвий магазин. Було тут і кілька шинків, але я запам'ятав Суру Гольдінгерш, яка торгувала оцтом у будинку Хеселевої. Там пахло, наче сотня пацюків напилася того оцту й виздыхала» [1, с. 89].

Коли ж навіть зараз поїхати на єврейське кладовище, то можна відшукати власне ті прізвища, що згадуються у творах В. Шевчука.

Хоча кожен думає про приземлене, однак не обходить письменник і того високого, морального, яке жило в думках людей, котрі заселяли центр чи окраїну Житомира.

Дід «Біблію вже не читає», бо «малі букви», але «всяку книжку перечитати інтересно. Он у мене є книжки» [1, с. 91]. Звичайно, бесіда дорослих людей для малого онука є великою школою навчання і виховання, викликаючи зацікавленість, бажання пізнати світ, долучившись до книги.

За будь-яких умов життя люди не забували про гостинність. Ні хвороби, ні старість, ні нестатки, ні різниця у віці – ніщо не змушувало людей припинити шанувати один одного. «Господарі вибігали, аж до хвіртки» [1, с. 93]. «Буяльський голосно чмокнув діда» [1, с. 95], вітаючи гостя, а потім почалася дружня розмова.

Ще один герой, із яким знайомить нас автор, – це Шевчук, який «був високий, суворий і шляхетний. Його довге сиве волосся гривово спадало на плечі... Старий тримався рівно, навдивовижку спокійно, і його виповнене гідністю обличчя завжди навіювало на мене особливий затишок» [1, с. 96]. Автор вважав за честь жити в одному місті з такими людьми, величними своїми діями, поглядами й переконаннями. Для них діти – це втіха, а «воля до життя – це вміння кожної людини бути собою» [1, с. 98]. «З людьми, знаєш, не спілкуватися не можна» [1, с. 98]. Треба «отак запросто зайти до доброї людини», поговорити, підтримати, а тоді вже й життя стає кращим на смак, душа наповнюється позитивними відчуттями.

Героями літературних творів В. Шевчука ставали не тільки маловідомі люди, вулиці, події, а й реальні особистості, з іменами яких у житті автора

пов'язано чимало цікавих історій, у яких він часто вчився життєвої мудрості. Значне місце в літературному доробку В. Шевчука відведене людям, на життєвому досвіді яких він учився, котрі формували його духовність і світобачення.

Підсумовуючи сказане словами письменника, зауважимо, що Житомирщина має «багато тих митців, яких народила й привабила ця земля» [2, с. 45], вона «розбудила в мені любов до нашої культури і всього земного світу» [2. с. 46].

Список використаних джерел

1. Шевчук В. О. Маленьке вечірнє інтермецо: Повісті. – К.: Молодь, 1984. – 280 с.
2. Шевчук В. О. Дорога в тисячу років: Роздуми, статті, есе. – К.: Рад. письм., 1990. – 411 с.